

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา

1. นวนิยายช่วงเริ่มต้นในประเทศไทย

นวนิยายเป็นบันเทิงคดีร้อยแก้วประเภทใหม่ กำเนิดขึ้นในวงวรรณกรรมตะวันตกตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 เพื่อตอบสนองความต้องการในยุคที่ชีวิตและสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น นวนิยายจึงเป็นที่คาดหวังว่าจะ“แสดงทุกด้านทุกมุมแห่งชีวิตสมัยใหม่” (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2544 : 127) นี่คือเหตุผลที่นวนิยายพัฒนาจาก“เรื่องประโลมโลกร้อยแก้ว” มาเป็นงานสังเขป ซึ่งปรากฏชัดในปลายศตวรรษที่ 19 นั้นเอง¹ ในประเทศไทย บันเทิงคดีประเภทนี้เริ่มต้นหลังตะวันตกราวหนึ่งศตวรรษ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา ช่วงเวลาที่เรียกว่า “ยุคปฏิรูป” อันสะท้อนความพยายามของชนชั้นนำที่จะตั้งรับการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก ในทางประวัติศาสตร์มีปรากฏการณ์ที่แสดงความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ที่ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2520 : 74 – 78) เรียกว่า“หัวเลี้ยวของวรรณคดีไทย” คือมีงานเขียนประเภทที่เรียกว่า “ร้อยแก้วแนวใหม่” ต่างจากร้อยแก้วเชิงกวีนิพนธ์ซึ่งเน้นความสละสลวย ตรงที่เป็นร้อยแก้วที่ผูกเรื่องเพื่อเสนอความคิดในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ โดยเฉพาะปฏิกิริยาต่อปัญหาในประสบการณ์จริง²

เมื่อพิจารณาการดำรงอยู่ของงานประเภทนี้ในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นช่วงต้นของยุค พบว่ามีความมุ่งหมายของการรณรงค์ทางความคิด จนถึงขั้นเป็นเครื่องมือต่อสู้ทางการเมืองได้ทีเดียว โดยเฉพาะเรื่องที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ตรุณวาท

¹ กุสตาฟ โพลแบร์ต (ซึ่งเป็นผู้แต่งมาตามโบวารีที่นักเขียนกลุ่มสังเขปปลายศตวรรษที่ 19 จัดเป็น “แม่บทของนวนิยายสังเขป”) เป็นผู้ที่หลงใหลงานของนักเขียนแนวโรแมนติกมาก่อน โปรดดูทัศนัย นาควัชระ (2529 : 5)

² โปรดดูเพิ่มเติมในสุมาลี วีระวงศ์ (2547 : 3-31)

ซึ่งนับเป็น “หนังสือพิมพ์การเมืองฉบับแรกของไทย” (เตช บุนนาค, 2513 : 50) ด้วยเหตุนี้จึงไม่อาจกล่าวว่าร้อยแก้วแนวใหม่เกิดขึ้นเพราะอิทธิพลของตะวันตก โดยปราศจากปัจจัยภายในประเทศรองรับ

หากกล่าวเฉพาะในช่วงหัวเลี้ยวของวรรณคดีไทย งานที่เรียกในปัจจุบันว่านวนิยายอาจจะแยกออกจากเรื่องที่เรียกในขณะนั้นว่านิทานได้ยาก อย่างไรก็ตามพอจะพูดได้ว่า“นิทาน”ในยุคนี้ได้พัฒนามาเป็นเรื่องสั้น ส่วนนวนิยายหรือเรื่องยาวก็พัฒนามาจากงานที่เรียกในช่วงก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ว่า“เรื่องอ่านเล่น” การเรียกงานประเภทนี้ว่าเรื่องอ่านเล่นอาจเป็นผลมาจากการที่นวนิยายแปลจากตะวันตกในช่วงนั้นเป็นเรื่องประโลมโลก (romance) เสียมาก เช่นเรื่อง ความพยายามที่แม่วัน (พระยาสุรินทราชา) แปลจากเรื่องเวนเดตตา (Vendetta) ของแมรี คอเรลลี (Marie Corelli) ลงพิมพ์ในลักวิทยา ปี พ.ศ. 2443 ความนิยมของผู้อ่านส่งผลให้มีนวนิยายแปลอีกหลายเรื่องตามมา เช่น สาวสองพันปี ชุมทรัพย์พระเจ้าไซโลมอน ของเซอร์เฮนรี ไรเดอร์ แฮกการ์ด เรื่องสืบสวนสอบสวนชุด เซอร์ลอร์ดโฮล์ม ของเซอร์อาร์เธอร์ โคนัน ดอยล์

เมื่อพิจารณาเนื้อหาทางความคิดในงานร้อยแก้วแนวใหม่ พบว่าผู้แต่งแสดงความเอาใจใส่ต่อปัญหาของชีวิตในโลกของความจริง เน้นผลทางปัญญาหน้าหน้าตั้งคำแถลงของพระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ตรุโณวาท (2417 – 2418) ที่ว่ามีงานประเภทหนึ่งลงตีพิมพ์ด้วย โดยระบุถึง“เรื่องนิยายเก่าใหม่” ซึ่งมีคำอธิบายว่า“คือfable ที่เป็นคตินิทานจูงปัญญาของคนให้ฉลาดขึ้น” (สุมาลี วีระวงศ์, 2547 : 6) น่าสังเกตว่า บางเรื่องที่เรียกว่านิทานยังมีการลงท้ายด้วยโคลงเชิงสั่งสอน เช่นเรื่อง “มั่งมีขึ้นได้ในวันเดียว” (ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2433) “ความรักของผู้ร้าย” (ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2434) และ“นิทานเบ็ดเตล็ด” (ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2435) ในแง่ที่ novel เป็นเรื่องยาวแนวใหม่ เรื่อง“สนุกนี้ئك” ของกรมหมื่นพิชิตปรีชากรที่ลงพิมพ์ในขจรญาณวิเสศ ในปี พ.ศ.2429 ก็เป็นวรรณกรรมไทยเรื่องแรกที่เรียกว่า novel ดังสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวว่าเป็นการ“ลองแต่ง Novel ไทยอย่างฝรั่งเขาแต่งกัน” (สุมาลี วีระวงศ์, 2547 : 10) บทประพันธ์นี้แสดงปัญหาของภิกษุ 4 รูป ที่มี 3 รูป เตรียมตัวจะลาสิกขาบทแน่นอน เรื่องดำเนินไปด้วยการสนทนาของตัวละครดังกล่าว โดยผู้แต่งไม่เผยตัวอย่างโจ่งแจ้ง ภิกษุรูปหนึ่งอยากสึกตามเพื่อน แต่สึกแล้วไม่รู้จะไปทำอะไร ภิกษุ 2 รูป ที่จะสึกมีอาชีพเป็นตำรวจและทนาย คนที่เป็น

นายถูกเพื่อนที่เป็นตำรวจล้อว่า “เรียนอะไรไม่เรียน เรียนหลอกเขากิน” ส่วนภิกษุที่เหลืออีกรูปหนึ่งก็มีหญิงหม้ายอุปการะ โดยหวังว่าจะได้เป็นคู่ครองกับบุตรสาว ประเด็นที่ทิ้งให้คิดในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ ประกอบกับโอกาสจะ“พัฒนาเรื่องให้ยาวออกไปได้”มากกว่าเรื่องแต่งในยุคเดียวกัน เป็นเหตุผลที่มีผู้ให้ความเห็นว่า “สนุกนี่ก็” น่าจะเป็นนวนิยายเรื่องแรก (ถ้าแต่งต่อ) “เพียงแต่ว่าบังเอิญต้องระงับเสียแต่เริ่มต้น เพราะเกิดความไม่พอใจขึ้นในหมู่นักอ่านรุ่นเก่าที่ไม่ชินกับเรื่องสมมติที่ใช้ปัจจุบันกาล และเป็นห่วงผลกระทบจากเรื่องนั้นต่อสังคม” (สุมาลี วีระวงศ์, 2547 : 31) โดยเฉพาะเมื่อระบุชื่อจริงของวัดที่เป็นฉาก ก็กลายเป็นถูกมองว่าผู้แต่งแฝงการโจมตีสถาบัน อาจคิดได้ว่า ผู้มีปฏิริยาดังกล่าวยังไม่คุ้นชินกับลักษณะที่ผิดแผกไปจากแนวเรื่องและตัวละครแบบอุดมคติในนิยายประโลมโลกนั่นเอง

การแฝงนัยเชิงวิพากษ์วิจารณ์ในบทประพันธ์จนถึงขั้นการรณรงค์ทางความคิดที่โยงกับการเมืองยังปรากฏในงานประเภทอื่น ดังงานที่สนองพระบรมราชโบายในรัชกาลที่ 6 คือบทละครพระราชนิพนธ์ เช่น หัวใจนักรบ¹ อย่างไรก็ตามสำหรับคนทั่วไป บทประพันธ์ที่ให้ความบันเทิงมักมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ เมื่อนวนิยายมารับ“ภารกิจ”แทนที่นิยายกลอน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานประโลมโลก อารมณ์ความรู้สึกในชีวิตส่วนตัวของมนุษย์ ก็ยังเป็นเนื้อหาสำคัญ ดังนวนิยายช่วงบุกเบิกคือ ลูกผู้ชาย (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2471) ของศรีบูรพา ละครแห่งชีวิต (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2472) ของ ม.จ. อากาศดำเกิง รพีพัฒน์ ผู้ดี (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2480) ของดอกไม้สด และหญิงคนชั่ว (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2480) ของ ก.สุรางคนางค์ บทประพันธ์ยุคบุกเบิกเหล่านี้มีลักษณะร่วมที่โดดเด่นเป็นพิเศษ คือตัวละครเอกอาศัยหลักยึดมั่นเชิงจริยธรรม เป็นปัจจัยให้เกิดความขัดแย้งในการเผชิญปัญหาชีวิต ดังที่ ในเรื่องลูกผู้ชาย มาโนชซึ่งเป็นตัวละครเอกต้องทนรับความทุกข์ ที่ต้องพิพากษายืนในชั้นอุทธรณ์ ลงโทษผู้ซึ่งเขาเข้าใจว่าเป็นลูกในคดีปล้นทรัพย์ แต่การตัดสินใจดังกล่าว ก็แสดงให้เห็นถึงความแน่วแน่ที่จะรักษาความยุติธรรมเพื่อผลต่อโลก ส่วนการเลือกเป็นนักหนังสือพิมพ์ของวิสูตร ตัวละครเอกในละครแห่งชีวิต ซึ่งดูเหมือน

¹ โปรดดูคำพร สุนทรธรรมนิติ. 2535. “วิเคราะห์เปรียบเทียบบทละครพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 กับบทละครของครูเทพที่แสดงทัศนะต่อคนจีน” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย (สายวรรณคดี) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

เป็นคนล้มเหลวในสายตาสังคม ก็บ่งชี้ว่าคุณค่าของชีวิตอยู่ที่การเรียนรู้ และความเข้าใจ ความหมายของชีวิต ไม่ใช่ความร่ำรวยและชื่อเสียงเกียรติยศ ในผู้ดี วิมลตัวละครเอก ที่ต้องประสบเหตุการณ์ที่กระทบต่อสถานะทางการเงินของครอบครัว แก้ปัญหาด้วยการ ยอมรับความจริงอย่างมีสติและปรับตัวได้ บนพื้นฐานความเข้าใจว่าผู้ดีที่แท้จริงอยู่ที่ การปฏิบัติตน ในหญิงคนชั่ว รื่นซึ่งมีพื้นเพเป็นหญิงชนบท ถูกหลอกลวงมาจนต้องยึด อาชีพโสเภณี ทั้ง ๆ ที่ถูกสังกรรมังเกียดเหยียดหยาม ก็มีความมุ่งมั่นทำงานเพื่อส่งเสีย เลี้ยงดูลูกให้ดีที่สุดด้วยตัวของตัวเองจนวาระสุดท้าย

ดูเผิน ๆ การสู้ปัญหาด้วยคุณธรรมเช่นนี้ เป็นคุณสมบัติที่ไม่ต่างจากใน นิยายประโลมโลกแบบเก่าที่แต่งเป็นคำกลอน แต่ก็มีข้อแตกต่างที่สำคัญ คือ นวนิยาย ในช่วงเริ่มต้นดังกล่าวมาแล้วแสดงปัญหาที่สอดคล้องกับชีวิตจริง นั่นคือปัญหาซึ่ง เชื่อมโยงกับความเป็นจริงของชีวิตที่ซับซ้อน สิ่งที่มากระทบชีวิตของตัวละครเอกไม่ได้ แฝงอยู่ในอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้า แต่เป็นปัญหาที่พัวพันกับความไม่ลงตัวใน ครอบครัวหรือผลกระทบจากสังคมภายนอก รวมทั้งข้อบกพร่องภายในของบุคคลที่มา เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน คุณค่าของเรื่องเหล่านี้แม้ในช่วงที่เรียกว่าเรื่องอ่านเล่น ก็ขึ้นอยู่กับ ตัวแปรสำคัญ คือ การตีความหมายแห่งชีวิต ดังกล่าวได้ว่า “การแต่งเรื่องอ่านเล่นคือ ‘การตีความหมายแห่งชีวิตคนด้วยเรื่องราวประดิษฐ์ที่เป็นคำร้อยแก้ว’” (ส่ง เทภาสิต, 2526 : 93; อ้างจากเออเนสต์ เบเกอร์) ด้วยเหตุนี้จึงมีคำนิยาม “ผู้แต่งเรื่องอ่านเล่น” และการสร้างงานประเภทนี้ ว่า

...ได้แก่ผู้ที่เขียนภาพของส่วนใดส่วนหนึ่งแห่งชีวิต และเขียน โดยความมุ่งหมายอันหนึ่ง คือ เขามุ่งที่จะตีความ หรืออธิบาย ความหมายที่เขาเห็นว่าซ่อนอยู่ในชีวิตคนหมู่หนึ่งกับเหตุการณ์ หนึ่ง ปรากฏว่ามีได้เกี่ยวข้องกันตามบุญตามกรรม มีเหตุที่ แสดงว่าทำไมคนเหล่านั้นจึงมาพบกัน และทำไมเหตุการณ์รายนั้น จึงได้บังเกิดเหมือนเช่นนั้น แต่ว่าเหตุผลอันนั้นไม่ใช่สิ่งที่เห็นได้ โดยง่าย เพราะเป็นของที่ซ่อนเร้นอยู่ในนิสัยใจคอของคนเรา จะเข้าใจสิ่งที่บังเกิดขึ้นได้ ก็โดยที่เราเข้าใจธรรมชาติของชายหญิง ซึ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์อันนั้น ประพฤติการณ์ต่างๆ ซึ่งแลเห็น ด้วยตา จะอธิบายได้ก็โดยการโยงเข้ากับจิตใจ ซึ่งมองไม่เห็น ของเขาเหล่านั้น (ส่ง เทภาสิต, 2526 : 93) (เน้นโดยผู้วิจัย)

กล่าวได้ว่า นิสัยใจคอหรือธรรมชาติของคน พฤติกรรมและเหตุการณ์ เป็นสิ่งที่ผู้แต่งต้องแสดงให้เห็นว่าเกี่ยวข้องกันอย่างไร การแสดงความเกี่ยวข้องนี้ ก็คือ การตีความหมายแห่งชีวิต

ในทัศนะนี้ข้อต่างที่สำคัญของ“เรื่องอ่านเล่น” กับนิยายประโลมโลกก็คือ เรื่องอ่านเล่นตีความหมายแห่งชีวิตกว้างขวางออกไป จนถึงการตั้งคำถามและค้นหา คำตอบว่า “ชีวิตคืออะไร? อะไรเป็นความหมายแห่งชีวิตมนุษย์?” มิใช่การหนีโลกอย่าง นิยายประโลมโลก (ส่ง เทภาสิต, 2526 : 94) ความลึกซึ้งของเรื่องอ่านเล่นจึงน่าจะ ขึ้นอยู่กับทัศนะของผู้แต่ง ซึ่งหล่อหลอมมาจากประสบการณ์ตรงและการสังเกตเรียนรู้ ชีวิตของผู้อื่น จนเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติของมนุษย์

นอกจากนี้คุณค่าทางวรรณศิลป์ยังสัมพันธ์กับการกำหนดสร้างตัวละคร ตามลักษณะนิสัยที่เป็นไปได้ โดยผู้แต่งไม่ได้ยึดเยียดความคิดของตนจนตัวละคร กลายเป็นหุ่น เกณฑ์ดังกล่าวถือเป็นเกณฑ์ประเมินคุณค่าอย่างหนึ่ง ดังที่ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2520 : 88) กล่าวถึงละครแห่งชีวิตว่า “ตัวละครในเรื่องเป็นสามมิติ ไม่ ดูเป็นหุ่นหรือตุ๊กตา”

2. นวนิยายเพื่อชีวิตกับนวนิยายฉายภาพชีวิต

หากพิจารณาแง่มุมชีวิตที่นวนิยายนำเสนอเพื่อคุณค่าทางปัญญาของผู้รับ อาจกล่าวได้ว่าแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือกลุ่มที่แสดงบทบาทของบุคคลบนพื้นฐานความสำนึก ทางสังคมและการเมือง ซึ่งมักเรียกว่านวนิยายเพื่อชีวิตตามการวิจารณ์แนวมาร์กซิสต์ กับกลุ่มที่แสดงแง่มุมชีวิตส่วนตัวของปัจเจกบุคคลและความสัมพันธ์ในครอบครัว ถึงแม้ เชื่อมโยงกับสภาวะในสังคม ก็ยังเน้นปัญหาของบุคคลมากกว่ากลุ่มแรก จะเรียกในที่นี้ ว่านวนิยายฉายภาพชีวิต นวนิยายกลุ่มแรกจัดได้ว่ามีบทบาทในการรณรงค์ความคิดทาง การเมืองในทำนองที่คล้ายคลึงกับเรื่องในช่วงหัวเลี้ยวของวรรณคดีไทยที่สอดคล้องกับ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม งานที่โดดเด่นของกลุ่มนี้ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือปีศาจ(ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรกพ.ศ. 2496)ของเสนีย์ เสาวพงศ์ ซึ่งแสดงการอุทิศตน ของหนุ่มสาวปัญญาชนเพื่อแก้ไขความไม่เสมอภาคทางสังคม โดยเป็นขบถต่อค่านิยม การแบ่งชนชั้น และมีความโดดเด่นอย่างมากในการแสดงความขัดแย้งของบทบาทหน้าที่

ส่วนตัวกับบทบาทหน้าที่ต่อส่วนรวมของบุคคล ขณะที่แลไปข้างหน้า¹ ของศรีบูรพาภิรมย์ มีแนวคิดหลักที่เน้นความสำนึกเรื่องความเสมอภาค และศักดิ์ศรีของบุคคลซึ่งไม่ขึ้นกับชาติกำเนิด โดยแฝงการวิพากษ์ค่านิยมเก่าผ่านประสบการณ์ของจันทา โนนดินแดง ที่ได้เรียนรู้เมื่อเข้ามาเป็นบ่าวในบ้านของขุนนางในกรุงเทพมหานคร และได้มีโอกาสเรียนหนังสือในโรงเรียนร่วมกับลูกผู้ดีและชนชั้นกลาง จนได้เข้าไปมีบทบาททางการเมือง แต่ยังไม่ปรากฏอย่างชัดเจนเนื่องจากเรื่องแต่งไม่จบ งานในกลุ่มนี้มีบทบาทในการต่อสู้ทางความคิด โดยเฉพาะเมื่อมาแพร่หลายภายหลังเวลาแต่งคือในช่วงสถานการณ์การเมืองบีบคั้นก่อน 14 ตุลาคม 2516 อันเป็นระยะที่คนรุ่นใหม่เรียกร้องสิทธิในการปกครอง เนื่องจากเป็นช่วงรัฐบาลเผด็จการ ซึ่งมีการปฏิวัติตัวเอง ล้มเลิกรัฐธรรมนูญ ปัญญาชนและนิสิตนักศึกษาที่มีสำนึกขบถจึงรับแรงกระตุ้นจากงานของนักคิด นักเขียนกลุ่มเพื่อชีวิตดังกล่าวนี้

ในเวลาที่มีความขัดแย้งทางการเมืองสูงคือระหว่างปีพ.ศ. 2516 - พ.ศ. 2519 น่าสังเกตว่า บทประพันธ์ที่เรียกว่าวรรณกรรมเพื่อชีวิตส่วนใหญ่แต่งเป็นกวีนิพนธ์ และเรื่องสั้นมากกว่านวนิยาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนวนิยายเป็นเรื่องยาวที่ต้องใช้เวลาอ่านมากกว่างานอีก 2 ประเภท และแต่งให้มีพลังเข้มข้นลุ่มลึกได้ยากกว่า โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่ต้องปลุกกระตมเพื่อให้บรรลุอุดมการณ์ทางการเมืองซึ่งจำกัดด้วยเวลา อีกทั้งผู้รับต้องใช้เวลาติดตามในการอ่านบทประพันธ์ ซึ่งส่วนใหญ่ลงพิมพ์เป็นตอน ๆ ในนิตยสารอันเป็นสนามของงานประเภทนี้ ในขณะที่เรื่องสั้นและกวีนิพนธ์อาจอยู่ในหนังสือที่จัดพิมพ์ขายเองโดยชมรมกิจกรรมในมหาวิทยาลัย ส่วนในบรรยากาศที่ไม่มีแรงกระตุ้นอันเนื่องมาจากความขัดแย้ง นวนิยายในฐานะที่เป็นความบันเทิงรูปแบบหนึ่งก็มีผู้สร้างและผู้รับจำนวนมากและมีคุณภาพหลายระดับ อย่างไรก็ตาม ยังมีงานที่แสดงความใส่ใจต่อปัญหาของปัจเจกบุคคลในหลายแง่มุม เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ในครอบครัวและมีปฏิสัมพันธ์กับปัญหาสังคม งานเหล่านี้มักเอาใจใส่ต่อปัญหาทางอารมณ์ เช่น ความชอบความชัง ความรัก ความใคร่ ความสูญเสียหรือความสำเร็จของบุคคล ทั้งนี้ย่อมเชื่อมโยงกับบรรทัดฐานทางคุณค่าของสังคมทั้งโดยสนับสนุนหรือโต้แย้ง

¹ ศรีบูรพาภิรมย์ แลไปข้างหน้า ภาคปฐมวัย ในปี พ.ศ.2498 ขณะถูกจำคุกที่บางขวางข้อหากบฏสันติภาพในปี พ.ศ.2495 ส่วน แลไปข้างหน้า ภาคมัชฌิมวัย เขียนในปี พ.ศ.2500 ซึ่งเขียนค้างไว้เพียง 3 บท ผลงานทั้งสองภาคส่งลงพิมพ์ครั้งแรกใน ปิยมิตร

กล่าวได้ว่างานของดอกไม้สดและ ก. สุรางคนางค์ เป็นต้นแบบของนวนิยายฉายภาพชีวิตแนวนี้ เมื่อพิจารณางานของดอกไม้สด คุณนิลวรรณ ปิ่นทอง ได้วิจารณ์เมื่อปี พ.ศ. 2481 ว่ามีจุดเด่นที่ตัวละคร แต่ไม่อาจถือเป็นตัวแทนของสังคมทั้งประเทศ

‘ดอกไม้สด’ เขียนหนังสือขึ้นหลายเล่ม สร้างตัวละครที่ผู้อ่านไม่มีใครลืมได้ง่าย ๆ ขึ้นหลายคน แต่ทุกเล่มเล่าแต่ในเรื่องวงสังคมที่อยู่อย่างใกล้ชิด บุคคลที่สร้างขึ้นก็เป็นแบบจากตัวจริงที่คุ้นเคยหรือรู้จักจำเพาะในวงสังคมเท่านั้น ดูสยามทั้งประเทศแล้ววงสังคมของ ‘ดอกไม้สด’ เป็นเพียงมุมเล็กๆ มุมหนึ่งหรือไม่ก็วงแคบๆ บุคคลในทีนั้นเป็นเพียงหยิบมือหนึ่งของคนทั่วประเทศ การศึกษามารยาทตลอดจนความเป็นอยู่ ดึงได้จากการบรรยายเรื่องราวของคนเหล่านี้ เป็นเพียงความศิวิลิซซ์ผิวบาง ๆ ที่ลอยอยู่เหนือความขรุขระของพื้นที่ยันไพศาลภายนอกสังคม (อ้างถึงในเจตนา นาควิชระ, 2520 : 2)

ถึงแม้ไม่มีกฏตายตัวว่า บทประพันธ์ที่ดีควรนำเสนอชีวิตในวงกว้างเท่านั้นหรือไม่ แต่ในแง่ความสอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้แต่ง การพิจารณาว่า บทประพันธ์เสนอความคิดจากประสบการณ์อย่างไร และมีคุณค่าต่อผู้รับในแง่ใด ก็เป็นสิ่งที่อาจจะกระทำได้ง่ายกว่า จึงมีนักวิจารณ์อีกท่านหนึ่งวิเคราะห์ว่าบทประพันธ์ของดอกไม้สด

... สะท้อนให้เห็นทัศนคติในเชิงอุดมคติของดอกไม้สดเอง ที่กล่าวแทนหญิงสาวหนึ่งของสังคมสมัยนั้น และที่สำคัญก็คือ พัฒนาการตัวละครฝ่ายหญิงในนวนิยายของ “ดอกไม้สด” แต่ละเรื่อง ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงในนวนิยายไทยในด้านการสร้างตัวละครฝ่ายหญิง (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2542 : 62)

ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ก็คือ“การให้ความสำคัญกับตัวละคร ฝ่ายหญิง ซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากค่านิยมเกี่ยวกับผู้หญิงที่มีมาแต่เดิม” สังเกตได้ว่า ตัวละครเอกฝ่ายหญิงของดอกไม้สดมีความมั่นใจในตนเอง มีลักษณะเฉพาะบุคคลและมีพัฒนาการ ตัวละครฝ่ายหญิงส่วนใหญ่ในบทประพันธ์ของดอกไม้สด ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกจนบางเรื่อง“ถึงขนาดแหวกค่านิยม”อย่างกล้าหาญ (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2542 : 58-61)

แต่หากมองอีกด้านหนึ่ง คุณค่าของตัวละครเอกฝ่ายหญิงของดอกไม้สด ยังขึ้นอยู่กับ การปรับเปลี่ยนความคิดทั้งเก่าและใหม่ให้ประสานกันได้ใน การปฏิบัติ ดังที่วิมลสามารถแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่พิสูจน์ว่า ผู้ดีที่แท้จริงไม่ได้กำหนดด้วยชาติกำเนิด ถึงแม้ว่าความคิดเรื่องชาติกำเนิด เป็นค่านิยมที่สังคมไทยสมัยเก่ายึดมั่น เป็นอย่างมากก็ตาม แต่ดอกไม้สดกลับไปใช้ระบบคุณค่าในวิถีคิดแบบพุทธศาสนา ที่ถูกละเลย ผู้แต่งอาจได้รับแรงกระตุ้นจากความพยายามจะค้นหาคุณค่าใน วัฒนธรรมไทยในระยะปะทะกับกระแสอารยธรรมตะวันตกด้วย¹ ตัวละครเอก ฝ่ายเอกหญิงในบทประพันธ์จึงเป็นตัวแทนของผู้หญิงในอุดมคติของผู้แต่ง ซึ่งประสม ประสานความรู้เก่าให้เข้ากับความรู้ใหม่

ในแง่หนึ่งกล่าวได้ว่างานของดอกไม้สดแสดงภาพของหญิงที่ได้รับการ ศึกษาแบบตะวันตก แต่น่าสนใจว่าผู้แต่งยังประสมประสานพื้นฐานค่านิยมในราก วัฒนธรรมไทยที่ปรับให้เป็นประโยชน์กับการแสดงปัญหาในโลกยุคใหม่ พร้อม ๆ กับ ต่อต้านหรือเปลี่ยนแปลงวิถีคิดที่ล้าสมัยด้วย ดังในนวนิยายเรื่องผู้ดี ดอกไม้สดสร้าง ตัวละครเอกที่กล้าเปลี่ยนแปลงค่านิยม แต่ยังสามารถดำรงเกียรติยศและศักดิ์ศรีไว้ได้ ด้วยคุณสมบัติของผู้ดีที่ต้องมีคุณธรรมเป็นรากฐาน อันเป็นแรงเสริมให้เสียสละ

¹โรสเซนแบร์ก (2520 : 281-291) เห็นว่า“วรรณกรรมของ‘ดอกไม้สด’ เป็นตัวอย่างของการนำเอา แบบการประพันธ์ของ‘ทางตะวันตก’มาใช้เป็นสื่อในการแสดงออกถึงค่านิยมทางศาสนา และแนวทาง ชีวิตซึ่งเป็นของไทยมาแต่เดิม” ผู้ประพันธ์ยังไม่ไปไกลถึงการต่อต้านความไม่เสมอภาคทางสังคม แต่เรียกร้องชนชั้นสูงให้ทำหน้าที่ทางศีลธรรมเพื่อ“ตอบแทนความได้เปรียบที่ตนได้รับ” นอกจากนี้ เขาเห็นว่า การได้รับการศึกษาของผู้แต่งในโรงเรียนสอนศาสนาคริสต์ น่าจะเป็นแรงดลใจผู้แต่งให้ เขียนนวนิยายเพื่อสั่งสอนศีลธรรมทางพุทธศาสนา

ความสุขส่วนตัว นอกจากนี้ผู้อ่านยังเห็นว่าในยามที่ต้องเผชิญกับความผันผวนของชีวิต การมีสติและปล่อยวางจากสถานะทางสังคม โดยปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม ก็เป็นคุณสมบัติสำคัญในการจัดการกับปัญหา การนำเสนอเรื่องก็กระทำสอดคล้องกับนิสัยของตัวละครอย่างสมเหตุสมผล ดังเช่นผู้อ่านจะเห็นได้ว่าคุณภาพของตัวละครเอก บ่มเพาะขึ้นด้วยการอบรมสั่งสอนของมารดาเลี้ยง ซึ่งมีความผูกพันต่อกัน ผู้แต่งใช้กลวิธีที่เหมาะสมไม่ทำให้เห็นว่าเป็นการสอนผู้อ่านอย่างจงใจเกินไป คือ“ใช้จดหมายของคุณแส [มารดาเลี้ยงของวิมล] เขียนจากบ้านที่จันทบุรีมาสอนวิมล ในโอกาสที่มีอายุครบ 21 ปี ซึ่งเป็นกลวิธีที่ช่วยในการดำเนินเรื่อง และยังได้สอนธรรมะได้อย่างแจ่มแจ้งไปในตัว” (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2539 : 78)

ดูเหมือนว่านวนิยายฉายภาพชีวิตยังไม่ถึงลักษณะของการสั่งสอนอันเป็นลักษณะเฉพาะของวรรณคดีไทยที่ตกทอดมาจากยุคเก่า คุณภาพของงานจึงมักจะพิจารณากันที่สอนได้แนบเนียนหรือไม่ ด้วยวิธีการใด อย่างไรก็ตามงานที่เหมาะสมกับผู้ที่มีคุณภาพน่าจะเป็นงานที่ตีความหมายชีวิต ดังเห็นจากการศึกษาพัฒนาการของดอกไม้สด ซึ่งเริ่มต้นจากเรื่องที่มีการสอนอย่างแสดงให้เห็นว่าตั้งใจสอน แล้วเปลี่ยนมาเป็นการให้ความหมายชีวิตที่เป็นจริง ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2539 : 214) ในฐานะนักวรรณคดีศึกษาเป็นผู้ให้ข้อสังเกตในประเด็นดังกล่าวว่า

... ตอนต้น ๆ ดอกไม้สดแต่งโดยมุ่งหมายจะให้เยาวชนอ่าน เพื่อให้รู้จักคุณค่าความดี เพราะฉะนั้นลักษณะต่าง ๆ จะมีคำสอน มีคำอธิบายชี้แจงในนั้นมากทีเดียว เช่นเรื่องนิจ [ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ.2472] ... ตอนหลังมาเรื่องอุบัติเหตุ [ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ.2477] นันทวัน [ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2472] นี่แหละโลก [ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2483] เป็นนวนิยายอีกแบบหนึ่ง เป็นนวนิยายที่เริ่มจับภาพชีวิตด้วยความจริง ไม่ใช่วาดชีวิตในด้านที่ควรเป็น ... (เน้นโดยผู้วิจัย)

กล่าวได้ว่า ปัจจัยที่เอื้อให้นวนิยายของดอกไม้สดเปลี่ยนจากการ“วาดชีวิตในด้านที่ควรเป็น”สู่การ“จับภาพชีวิตด้วยความจริง” แปรไปตามประสบการณ์และคุณภาพของ

ผู้แต่ง ที่ได้พัฒนามาถึงจุดที่อ่านความหมายแห่งชีวิต โดยไม่มุ่งแต่จะแสดงข้อชี้แนะตามหลักการ

นวนิยายฉายภาพชีวิตยุคเริ่มต้นของไทย (พ.ศ. 2472-พ.ศ. 2500) อาจพิจารณาความคลี่คลายเป็น 2 แนว คือ แนวที่พัฒนาจากเรื่องสั่งสอนมาเป็นแสดงความจริงของชีวิต กับเรื่อง que แสดงคุณค่าเชิงอุดมคติมาเป็นงานแนวหลักหนีคล้ายเรื่องประโลมโลก เรื่องในกลุ่มที่สองนี้มีโอกาสได้รับความนิยมน้อยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง ดังเช่นในงานของนักเขียนสตรีที่โดดเด่นอีกคนหนึ่งคือ ก. สุรางคนางค์ ที่เริ่มต้นด้วยหญิงคนชู้ (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2480) อันเป็นงานที่เรียกร้องความเป็นธรรมแก่ผู้ต่ำต้อยอย่างโสเภณี แต่ผลงานแนวหลักหนีของ ก. สุรางคนางค์ที่มีชื่อเสียงเด่นกว่าเรื่องนี้ เป็นผลงานในช่วงหลังคือบ้านทรายทอง (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2493) พจมาน สว่างวงศ์ (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2494) ดอกฟ้า (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2496) โดมผู้จองหอง (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2497) เหตุปัจจัยของการเปลี่ยนแนวนวนิยายฉายภาพชีวิตสู่นวนิยายแนวหลักหนีตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาก็คือ การตอบสนองความต้องการของผู้อ่านที่ไม่อยากเผชิญกับความเลวร้ายในชีวิตจริง ซึ่งต้องประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำท่ามกลางบรรยากาศที่ไม่มั่นใจในความปลอดภัยของชีวิตในสถานการณ์หลังสงครามโลก และช่วงที่รัฐบาลเผด็จการปกครองประเทศ ประกอบกับการปิดกั้นสิทธิเสรีภาพของนักเขียนในการแสดงความคิดเห็นทางสังคมการเมือง งานเรียงร้อยแนวหลักหนีจึงขยายตัวอย่างรวดเร็ว (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2542 : 139-140)

3. นวนิยายฉายภาพชีวิตหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปี พ.ศ. 2519

ถึงแม้การจำกัดเสรีภาพของนักเขียนในช่วงรัฐบาลเผด็จการ ได้สร้างความชะงักงันต่องานเพื่อชีวิตนับตั้งแต่กรณีกบฏสันติภาพ (พ.ศ. 2495) ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามและการครองอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2501-พ.ศ. 2506) จนถึงจอมพลถนอม กิตติขจร (พ.ศ. 2506-พ.ศ. 2516) แต่เมื่อถึงระยะความตื่นตัวทางการเมืองต่อมาอีก 3 ปีงานเพื่อชีวิตก็เบ่งบานขึ้นอย่างรวดเร็ว ในขณะที่นวนิยายฉายภาพชีวิตยังปรากฏความพยายามตีความหมายแห่งชีวิตในบริบทสังคมอย่างต่อเนื่อง ดังที่เห็นชัดในนวนิยายของ กฤษณา อโศกสิน สีฟ้า สุวรรณี สุคนธา และโบตั๋น

ระบบชีวิตของคนไทยในระยะที่โลกแบ่งเป็นค่ายประชาธิปไตย และคอมมิวนิสต์ หรือที่เรียกว่ายุคสงครามเย็น กำกับด้วยอุดมการณ์หรืออยู่ในกรอบวาทกรรมการพัฒนา ดังที่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะละ 5 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ประชาชนถูกโน้มน้าวให้เชื่อว่า การพัฒนาจะต่อสู้กับการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ ได้ด้วยผลสำเร็จในการแก้ปัญหาความยากจน ซึ่งเป็นอย่างเดียวกับความด้อยพัฒนา ด้วยเหตุนี้ความสำเร็จทางเศรษฐกิจจึงกลายเป็นเป้าหมายของชีวิต จนแทบจะบดบังคุณค่าอื่น ๆ

เมื่อนวนิยายฉายภาพชีวิตจับประเด็นปัญหาในชีวิตของปัจเจกบุคคล มาเขียน ก็เห็นได้ว่ายังแสดงพฤติกรรมบนพื้นฐานของการแจกแจงธรรมชาติของคน ในเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกันเป็นโครงเรื่อง ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสภาวะทางสังคมด้วย

จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม นักประพันธ์นวนิยายฉายภาพชีวิตได้พยายามแสดงตัวตนของมนุษย์ที่มีกิเลสตัณหา แม้ต่างก็มีความหวังว่าจะนำชีวิตไปสู่ความสุข แต่ก็อาจจะไม่สมหวังเสมอไป บางคนพ่ายแพ้ต่อความต้องการครอบครอง จนขาดความสำนึกทางจริยธรรม เนื้อหาที่เสนอทั้งปัญหาและการคลี่คลายปัญหามักจะบ่งบอกระดับชั้นของความยึดมั่น หรือความบงการในหลักการของชีวิต เห็นได้ว่ากฤษณา อโศกสิน ได้พัฒนาการเขียนจากแนวหลักหนี ถึงแม้เป็นงานที่มีชื่อเสียง เช่น น้ำผึ้งขม (ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2505-พ.ศ.2508) ระฆังวงเดือน (ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2505-พ.ศ.2508) มาสู่งานฉายภาพชีวิตอย่างไม่ปฏิเสธความจริงที่น่าละอาย เช่น ปากามเทพ (ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2509-พ.ศ.2511) เรือมนุษย์ (ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2509-พ.ศ.2510) และตะวันตกดิน (ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2513-พ.ศ.2514) งานเหล่านี้มีเนื้อหาที่ซับซ้อนขึ้นเมื่อเทียบกับผลงานนวนิยายในระยะแรกๆ ของนักเขียนผู้นี้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2497 ที่เขียนนวนิยายเรื่องแรกคือ ชีวิตเป็นของเรา โดยอาศัยเค้าโครงเรื่องจากนวนิยายแปลความรักของเจน แอร์ และนวนิยายเรื่องอื่นๆ ที่ตามมา เช่น ดอกหญ้า (ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2500-พ.ศ.2501) ดวงตาสวรรค์ (ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2501-พ.ศ.2502) หยาดน้ำค้าง (ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2501-พ.ศ.2502)¹ (“นักเขียนราชินี ราชินีนักเขียน”, 2528 : 24-27) ผู้ประพันธ์ยอมรับว่า “ส่วนมากเรื่องสมัยนั้นจะเกิดเพราะบังเอิญมาก

¹ โปรดดูการศึกษาของศรีวิน ธรรมรังรอง (2537 : 1-5, 46-55)

เพราะ... ไม่รู้สึกตื่นหนบางของการเป็นมนุษย์ ... ก็ยกเมฆเอา ... คิดว่าควรจะเป็น
 อย่างนี้อย่างนั้น ความจริงแล้วมันอาจไม่เป็นก็ได้” (“นักเขียนราชินี ราชินีนักเขียน”,
 2528 : 24) ความเปลี่ยนแปลงภายหลังแสดงว่าความชัดเจนของชีวิต เป็นปัจจัยของ
 ความรู้จักธรรมชาติของมนุษย์ ดังที่กฤษณา อโศกสิน ให้สัมภาษณ์ว่า

มนุษย์ก็มีรัก โลภ โกรธ หลง รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส
 คือกิเลสตัณหาของมนุษย์ ดิฉันมีหน้าที่ดึงเอาสีสันของทุกอย่าง
 นี้ออกมาให้ได้ ... และเราก็เอาประโยชน์จากการที่เราสมหวัง
 ผิดหวัง ทุกข์ สุข ร้อยแปดที่เราผจญอยู่มาเป็นเครื่องปรุงให้เกิด
 รสชาติ สีสัน แล้วก็ทุกอย่างเป็นเครื่องเคราของนวนิยาย มันจะ
 เข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ ตามวัย ประสบการณ์ สิ่งแวดล้อม คือเราได้
 เห็นด้วยตา สัมผัสด้วยใจ ด้วยอารมณ์ ด้วยทุกอย่างที่เป็นชีวิต
 ของเรา (“กฤษณา อโศกสิน คินสังเวียนน้ำหมึก ‘มนุษย์เป็นของ
 ตาย’” , 2543ก : 14)

กล่าวได้ว่า ตั้งแต่ปากกามเทพเป็นต้นมา ผู้แต่งมุ่งแสดงปัญหาของ
 บุคคลที่พัวพันกับความซับซ้อนในธรรมชาติมนุษย์หลายแบบที่มาเกี่ยวข้องกัน ในปาก
 กามเทพ ผู้แต่งแสดงให้เห็นว่ากิเลสตัณหาที่ครอบงำจิตใจมีอำนาจเร้าให้มนุษย์
 ตอบสนองความต้องการ โดยไม่ใส่ใจต่อความถูกต้องดีงาม ต่างจากผู้เอาชนะ
 สัญชาตญาณได้ เพราะเล็งเห็นโทษที่กระทบต่อความสุขความทุกข์ของชีวิต ม.ล.บุญเหลือ
 เทพยสุวรรณ (2539 : 97) ยกย่องนวนิยายเรื่องนี้ ในด้านคุณค่าเชิงจริยธรรมและ
 ปัญญาว่า

ทำให้ความรู้สึกของผู้อ่านสูงขึ้น ทั้งที่กำลังพบความสับสน
 ทั้งหลายในจิตใจของมนุษย์ ทำให้ผู้อ่านมีความรู้สึกเข้าถึงความจริง
 ของชีวิตว่าวัตถุภายนอกหาใช่เครื่องบำรุงบำเรอความสุขไม่
 การขาดแคลนวัตถุภายนอก (หมายถึงทรัพย์ ฐานะในสังคม ฯลฯ)
 ถ้ามักเกินไปบุคคลก็หาความสุขไม่ได้ ... แต่ความบริบูรณ์
 ในวัตถุ จะช่วยบุคคลให้มีความสุขได้ ก็โดยบุคคลนั้นรู้จักหา
 ความสุขเท่านั้น

จึงเห็นได้ว่า ความสำเร็จของนวนิยายเรื่องนี้ไม่ได้อยู่ที่การแสดงความดี หรือชั่วแต่เพียงลำพัง แต่ขึ้นอยู่กับ การแสดงปัญหาที่บุคคลหลายแบบจัดการแก้ไข ในแนวทางของตน การดำเนินชีวิตของบุคคลเหล่านี้ บ่งชี้ว่าสิ่งแวดล้อมมีอำนาจ น้อยกว่า “กมลสันดาน” ดังชีวิตของตัวละครเอก ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2539 : 99) ลงความเห็นว่าเป็นหนังสือดีเล่มหนึ่งในแง่ที่ “อ่านอย่างลวกๆ ไม่ได้ ต้องอ่านอย่างเอาใจใส่ พินิจพิเคราะห์ มีข้อชวนให้คิด มีปัญหาชวนให้ขบ” นั้นหมายความว่า ผู้แต่งต้องมีกลวิธีการประพันธ์ที่ยั่วให้คิดด้วย การที่ผู้แต่งไม่ ยัดเยียดความคิดของตนเพื่อกำกับตัวละครและไม่มุ่งสั่งสอน แต่สร้างความเข้าใจ ความจริงของชีวิตด้วย “กลวิธีถ่ายภาพ คือทำให้ผู้อ่านเห็นมุมหนึ่งของชีวิตมนุษย์ และ ทำให้ผู้อ่านตัดสินเอาเองว่า เป็นมุมที่งดงามหรือน่าเกลียด หรือชวนเศร้าหรือชวนให้ เกิดความรู้สึกไปในทางใด” รวมทั้งใช้ “กลวิธีให้ตัวละครสำคัญในเรื่อง คือเคลียเป็นผู้เล่า ... สามารถแสดงให้ผู้อ่านเข้าใจความคิดนึกของตัวละครอย่างละเอียดถี่ถ้วนได้หลายตัว” รวมทั้งของผู้เล่าเอง (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2539 : 91-92) จุดเด่นของ ตัวละครเอกซึ่งเป็นผู้เล่า วิเคราะห์ได้ว่า “ดูเป็นคนดีอย่างสมเหตุผล เคลียเข้าใจข้อต่อของ มนุษย์ในบุคคลที่ตนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ด้วย ผู้อ่านอาจเล็งเห็นได้ว่ากมลสันดาน และความใฝ่ดีของมนุษย์ ประกอบกับศักยภาพในการขัดเกลาตน เป็นที่มาของ วุฒิภาวะซึ่งไม่ขึ้นกับวัยเสมอไป” (ดวงมน จิตรจักษ์, 2536 : 66)

กฤษณา อโศกสิน เป็นนักเขียนนวนิยายฉายภาพชีวิตที่ดูเหมือนจะ ประสบความสำเร็จมากที่สุด ดังที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมขององค์การสนธิสัญญาร่วม ป้องกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ส.ป.อ.) ในปี พ.ศ. 2511 และปี พ.ศ. 2515 ด้วยผลงานเรื่อง *เรื่องเรียมมนุษย์และตะวันตกดิน* ในช่วงต่อมายังได้รับรางวัลวรรณกรรม สร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ในปี พ.ศ. 2528 ด้วยเรื่อง *ปูนปิดทอง* กล่าวได้ว่า พัฒนาการไปสู่ความสำเร็จของนักเขียนผู้นี้ ส่วนหนึ่งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า นักเขียนต้อง “ไม่ทำให้นวนิยายกลายเป็นหนังสือศีลธรรม” (“นัดพบกฤษณา อโศกสิน ‘..ดิฉันรู้สึกผิดศีลธรรมออกบ่อย!’ ”, 2521 : 63) หลักในการสร้างงานดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับเกณฑ์ประเมินคุณค่าที่ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ใช้ในการพิจารณา วรรณกรรม และพบตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 ว่านวนิยายของนักประพันธ์ผู้นี้โดดเด่นและ ดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน ด้วยเอกลักษณ์ที่

... เป็นประเภทถ่ายภาพชีวิต ... ไม่ทำให้ภาพในเรื่องงดงามกว่าชีวิตจริง พยายามแสดงให้เห็นทั้งด้านดีและด้านชั่ว และคน ๆ หนึ่ง มักมีทั้งความดีความชั่วปะปนกันอยู่ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับกามารมณ์ ต้องการจะให้เห็นว่า ในชีวิตของคนทั้งหลายความใคร่และความรักจะเข้ามามีส่วนสำคัญ ไม่เลือกวัย เลือกชั้นในสังคม (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2520 : 100)

ชีวิตที่วุ่นวายเกี่ยวพันกับกามารมณ์จนหาความสุขที่แท้ไม่ได้ ประกอบกับจิตใจที่อ่อนแอไปกับความฟุ้งเฟ้อ เป็นต้นตอของปัญหาของบุคคล ดังเห็นจากพฤติกรรมของตัวละครในอีกเรื่องหนึ่งคือเรือมนุษย์ นอกจากแนวเรื่องที่เน้นอำนาจด้านมืดดังกล่าวนี้ ความคิดสร้างสรรค์ในการผูกเรื่องและกลวิธีของผู้แต่ง ยังเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาอีกด้วย ดังกล่าวได้ว่า

เค้าเรื่องและเนื้อเรื่องแปลกจากหนังสืออื่นๆ พอสมควร ผู้อ่านไม่ค่อยมีโอกาสดูว่าตัวละครตัวไหนจะทำอะไร เหตุการณ์จะเป็นอย่างไร และลักษณะนิสัยของตัวละครก็แตกต่างกัน เนื้อเรื่องก็อาศัยลักษณะนิสัยต่าง ๆ ของตัวละครเหล่านั้น ไม่ค่อยต้องอาศัยความบังเอิญเช่นที่มักพบในนวนิยายทั่วไป ในหนังสือเรื่องนี้ นักประพันธ์ได้แสดงฝีมืออยู่ในขั้นดี ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่าแต่งด้วยความตั้งใจ และมีความสมจริงมาก (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2520 : 101)

ในทัศนะนี้คุณค่าทางวรรณศิลป์ของเรือมนุษย์ ขึ้นอยู่กับลักษณะนิสัยที่กำหนดเนื้อเรื่อง ความดีเด่นดังกล่าวมีที่มาจากกระบวนการทำงาน ซึ่งบ่งบอกความเอาใจใส่ต่อธรรมชาติมนุษย์ ดังที่กฤษณา อโศกสิน วิเคราะห์ตนเองว่า

... ดิฉันคิดว่าตัวละครมีชีวิต มีเลือดเนื้อ มีอารมณ์ของปุถุชน
... ดิฉันไม่เอาตัวเองเข้าไปอยู่ในตัวละคร หรือตัดสินตัวละคร
... เหตุผลหรือความรู้สึกที่ตัวละครมีต่อตัวละคร เป็นเหตุผล

หรือความรู้สึกธรรมดาที่มนุษย์จะพึงมีต่อมนุษย์ เรื่องส่วนใหญ่ของดิฉัน ... แสดงออกซึ่งปัญหาชีวิตและความโกลาหลต่างๆ ในรักโลก โกรธ หลง ... แคะคุ้ยกันบึ้งของหัวใจและความคิดของตัวละครออกมาดีแม่ (“นัดพบภฤชณา อโศกสิน ‘..ดิฉันรู้สึกผิดศีลธรรม ออกบ่อย!’ ”, 2521 : 68)

ทัศนะที่ว่าความรักและความหลงสามารถสร้างปัญหาชีวิตได้ หากปราศจากการยับยั้งด้วยหลักยึดถือเชิงจริยธรรม เห็นได้ในน้ำเซาะทราย (ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2512-พ.ศ.2513) ซึ่งม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2520 : 104) เห็นว่า “เป็นงานเขียนที่ประณีตในด้านภาษามาก อาจกล่าวได้ว่าเป็นเอกอยู่ในสมัยนี้” ความดีเด่นทางด้านภาษานี้พิจารณาที่ “การพรรณนาอารมณ์ซับซ้อน...ในด้านความรักและความหลง” ของภิมและบุตรกรงที่ลอบเป็นชู้กัน ทั้ง ๆ ที่วรรณรีเป็นเพื่อนรักของบุตรกรง กล่าวได้ว่า “สุขและทุกข์ ดูเป็นสิ่งที่เล็กน้อย เมื่อเทียบกับคุณค่าของจริยธรรมจากเนื้อหอันหมั่นหม่อมต่อจริยธรรม ... นวนิยายเรื่องนี้ชี้ว่าความสุขที่แท้บนความไม่ถูกต้องนั้นไม่มี” (ดวงมน จิตรจำนงค์, 2536 : 66)

ความต้องการความสุข โดยไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีและหลักศีลธรรม เป็นความบกพร่องของโสรวาร ตัวละครเอกในตะวันตกดินของผู้แต่งคนเดียวกัน นวนิยายเรื่องนี้แสดงภัยของค่านิยมในสังคมที่เร้าสัญชาตญาณฝ่ายต่ำของมนุษย์ ดังที่ตัวละครเอกใช้ภรรยาเป็นเครื่องมือเพื่อไต่เต้าไปสู่ความมั่งคั่งและความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เห็นได้ว่าปัญหาของบุคคลเกี่ยวพันกับความบกพร่องของวิถีคิดในสังคมด้วย การที่ผู้แต่งเลือกแสดงการดิ้นรนทางการเมืองของตัวละคร ถึงแม้ว่ายังไม่ถึงกับแสดงความคิดทางการเมือง แต่อาจกล่าวได้ว่าแฝงการวิจารณ์สังคมข้าราชการ คือให้

... ภาพสะท้อนความเหลวแหลกในวงการสังคมข้าราชการ บางแห่งหรือหลายแห่ง ที่ผู้น้อยต้องผวาอยู่ทุกครั้งที่เปลี่ยนนายใหม่ และก็ต้องหาทางจับเส้นเจ้านาย จับดีก็ได้ดิบได้ดี มีตำแหน่งและเงินทอง จับผิดเส้นก็ได้ย้ายแยกกันออกไป ตำแหน่งก็ไม่มี เงินทองก็ไม่ได้ (นรนิติ เศรษฐบุตร, 2521 : 72)

อย่างไรก็ตามกล่าวได้ว่า พฤติกรรมตัวละครเอกที่ถูกครอบงำด้วย ค่านิยมซึ่งยึดถืออำนาจ เงินทองเป็นเป้าหมายของชีวิต ยังน่าสนใจน้อยกว่าการเรียนรู้ เมื่อสายเกินไป ดังที่เมื่อเขาประจักษ์ว่าความรักสำคัญกว่าสิ่งที่มุ่งช่วงชิง “ก็ถูกปฏิเสธ อย่างไม่มีเยื่อใย” (นิตยา มาศะวิสุทธิ, 2516 : 59) การผูกเรื่องเช่นนี้มีประเด็นที่ น่าสังเกตว่า สมเหตุผลด้วยลักษณะนิสัยของตัวละครเอกฝ่ายชายและหญิงที่ผิดแผกกัน (นรนิติ เศรษฐบุตร, 2521 : 73)

นักประพันธ์อีกผู้หนึ่งที่เอาใจใส่กับความซับซ้อนในจิตใจของตัวละคร คือสุวรรณี สุคนธา ซึ่งได้รับรางวัล ส.ป.อ. ในปี พ.ศ. 2513 ด้วยเรื่องเขาชื่อกานต์ ที่เน้นความขัดแย้งระหว่างคุณธรรมของตัวละครเอกกับค่านิยมเลวร้ายในสังคม การอุทิศตนช่วยเหลือผู้ทุกข์ยากของหมอกานต์ เป็นแนวทางที่ขัดกับข้าราชการ บางกลุ่ม ซึ่งฉ้อโกงและใช้อำนาจข่มเหงชาวบ้าน ภัยของอุดมคติที่ไม่สอดคล้องกับ บรรทัดฐานยึดถือผลประโยชน์ของผู้มีอิทธิพลคือความตาย ผู้แต่งแฝงการวิจารณ์ ความบกพร่องของวิธีคิดในสังคมที่ทำลายศักดิ์ศรีและคุณค่าของมนุษย์ (นิตยา มาศะวิสุทธิ, 2540 : 37-49) แต่งงานที่เน้นเนื้อหาทางอารมณ์ โดยเฉพาะการดิ้นรน อย่างโดดเดี่ยวและโหยหาความรักว่าเป็นปัญหาที่หนักหน่วงของคนที่ต้องดำเนินชีวิต อย่างเปล่าเปลี่ยวอ้างว้างในบริบทของสังคมเมืองในยุคพัฒนาทางเศรษฐกิจ ก็คือ ความรักครั้งสุดท้าย (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2514) ที่แสดงปัญหาชีวิตของ หญิงหม้าย ผู้หาเลี้ยงชีพในเมืองหลวงตามลำพัง เพื่อส่งเสียลูก ๆ หลังการหย่าร้าง บรรยากาศที่ปราศจากความสัมพันธ์อย่างแท้จริงระหว่างบุคคล รวมทั้งค่านิยมเด็ดฉันท หญิงหม้าย เป็นแรงกระทบให้เห็นปฏิกิริยาที่นำไปสู่ความสิ้นหวังที่จะพบความสุขในชีวิตนี้ โดยเฉพาะเมื่อแม่สูญเสียลูกสี่คนไปพร้อมกันด้วยอุบัติเหตุ ความรักที่หวังว่าจะ เป็นสิ่งชโลมใจ โดยเฉพาะเมื่อคิดว่าจะเป็ความรักครั้งสุดท้าย ก็เหมือนจะเป็นไป ไม่ได้¹ สารด้านความคิดของเรื่องอยู่ที่ว่าคุณค่าที่แท้ของมนุษย์อาจซ่อนอยู่ภายใต้ พฤติกรรมที่ขัดกับบรรทัดฐานของสังคมก็ได้

¹ โปรดดูเพิ่มเติมใน Adisa Benjarattananon. 2002. “Women’s Alienation in **The Awakening** and **Khwanrak Khrang Sutthai**” Master of Arts Thesis in English. Prince of Songkla University.

ความขัดแย้งของปัจเจกบุคคลกับวัฒนธรรมในสังคม เป็นปัญหาของตัวละครเอกในจดหมายจากเมืองไทย (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ.2512) ของโบตัน ซึ่งได้รับรางวัล ส.ป.อ.ในปี พ.ศ. 2512 นวนิยายเรื่องนี้จัดเป็นงานประเภทเอกสารสังคม แต่มีจุดเด่นที่ตัวละคร การใช้ชีวิตในเมืองไทยของคนจีนโพ้นทะเลขณะที่ไม่สามารถปรับตัวได้ เป็นที่มาของปฏิกิริยาที่แสดง“ความตระหนกทางวัฒนธรรม (culture shock)” ซึ่งเป็นปัญหาของตัวละครเอกอย่างสมจริง น่าสนใจว่าผู้แต่งมีกลวิธีแสดงลักษณะนิสัยของตัวละคร โดยไม่อธิบาย แต่สื่อสารอคติและการเรียนรู้ที่เผยแพร่ในจดหมายถึงแม่ได้อย่างแนบเนียน ขณะที่ผู้แต่งวางตัวเป็นกลางและปล่อยให้ผู้อ่านตีความเอง (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2539 : 236-241)

การวินิจฉัยว่า นวนิยายเรื่องนี้ไม่ใช่งานวิจารณ์สังคมอย่างมีอคติ อาศัยการพิจารณาพัฒนาการของตัวละครเอกที่คลายความตระหนก จน“ยอมรับได้ว่าวัฒนธรรมของชาติทั้งหลายนั้นต่างกัน มีสิ่งดีและสิ่งเลวต่าง ๆ กัน และผู้ที่ใครจะครองชีวิตโดยราบรื่นพอสมควรจะต้องยอมรับสภาวะอันนี้ และปรับตัวเข้าไปได้” (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2539 : 238) ความผิดหวังต่าง ๆ ที่ตัวละครเอกต้องประสบเป็นที่มาของการได้เรียนรู้และยอมรับความจริงดังกล่าว ทั้งยังล่วงรู้และเข้าใจอีกว่า “เชื้อชาติและระบบชีวิตเป็นของ 2 สิ่งต่างหากจากกัน” (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2539 : 239)

ปัญหาของคนกลุ่มน้อยที่ถูกมองว่าเบี่ยงเบนจากสังคม ยังปรากฏในแ่งมูมรักร่วมเพศ ซึ่งถือเป็นความก้าวหน้าของนวนิยายฉายภาพชีวิตหลังเหตุการณ์ทางการเมืองระหว่างปี พ.ศ. 2516 ถึงปี พ.ศ. 2519 ปัญหาที่ซับซ้อนของชายรักชายที่ต้องหลบซ่อน และปิดบังพฤติกรรมทางเพศ บ่งชี้ว่าผู้แต่งเอาใจใส่กับการแสดงแ่งมูมชีวิตส่วนตัวของปัจเจกบุคคล ที่ไม่สอดคล้องกับระบบคุณค่าของคนส่วนใหญ่ ดังที่กฤษณา อโศกสิน เขียนประตูปิดตาย (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ.2519)¹ โดยตีแผ่ปัญหาชีวิตของ“เกย์” เมื่อต้องเผชิญกับความขัดแย้งทางสังคม ผู้แต่งแสดงมูลเหตุของความเบี่ยงเบนทางเพศ ที่ตั้งต้นจากครอบครัว

¹ โปรตดู อริน พินิจวรารักษ์. 2527. “การใช้เรื่องรักร่วมเพศในนวนิยายไทย พ.ศ.2516-พ.ศ.2525” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต หน่วยวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมื่อลูกชายไม่ได้รับโอกาสใกล้ชิดกับพ่อเท่าที่ควร และยังมีสภาพแวดล้อมที่ย่ำแย่ ให้อายกลองเพชรสกับเพศเดียวกัน เช่น ชีวิตในโรงเรียนประจำ วิธีแก้ไขคำตัดสินว่าเป็ยงเบนทางเพศ ที่คนเหล่านี้จำเป็นต้องกระทำ คือ การปกปิดและหลอกลวงคนทั่วไป เช่น การแต่งงานเพื่อมีบุตร แต่ก็ไม่ได้ลดละรสนิยมทางเพศของตน ผลกระทบของการแก้ปัญหาดังกล่าวต่อตัวละครเอกที่เป็นเกย์และคู่สมรส เป็นเนื้อหาหลักของเรื่องนี้

สิ่งที่น่าสนใจของนวนิยายฉายภาพชีวิต ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปี พ.ศ. 2519 ก็คือความคิดหลักที่แสดงว่า ธรรมชาติของมนุษย์ทั้งส่วนดีและชั่ว ส่งผลเป็นพฤติกรรมซึ่งนำไปสู่ความสุขความทุกข์ในชีวิต ท่ามกลางสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะค่านิยมของสังคม ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลง โดยตัวแปรของพฤติกรรม คือลักษณะนิสัยและความขัดแย้งของตัวละคร ความลุ่มลึกของเรื่องน่าจะมาจากประสบการณ์ของผู้แต่ง ซึ่งมีทั้งประสบการณ์ตรง และการสังเกตเรียนรู้ชีวิตผู้อื่น แล้วกลั่นกรองเป็นบทประพันธ์ ที่สร้างความเข้าใจสภาวะแห่งการดำรงอยู่ของชีวิตในบริบททางสังคม

4. นวนิยายฉายภาพชีวิตตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 ถึงพ.ศ. 2547 โดยสังเขป

สังคมไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 จนถึงปัจจุบันหลังความขัดแย้งระหว่างความคิดทางการเมืองผ่อนคลายลง มีความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม สืบเนื่องจากการพัฒนาประเทศในยุคสงครามเย็น ที่ยึดเอาความก้าวหน้าแบบประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกเป็นเป้าหมาย ประจวบกับระบบการค้าเสรีและการสื่อสารในยุคโลกาภิวัตน์ราวๆ ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ส่งผลให้ระบบและคุณค่าในการดำเนินชีวิตแปรเปลี่ยนไปสู่บริโภคนิยม ที่เน้นความสำเร็จทางเศรษฐกิจและสถานะทางสังคมเป็นหลัก เมื่อสำรวจนวนิยายฉายภาพชีวิตชีวิตช่วงปี พ.ศ. 2520 จนถึงพ.ศ. 2547 โดยสังเขป ผู้วิจัยได้พบในเบื้องต้นว่า ปัญหาชีวิตของปัจเจกบุคคลที่เชื่อมโยงกับสภาวะสังคมอันซับซ้อนขึ้นนี้ ยังแสดงมูลเหตุที่ความขัดแย้งภายในในธรรมชาติของบุคคล ซึ่งมีลักษณะนิสัยหลากหลาย การปะทะของธรรมชาติมนุษย์หรือ“กมลสันดาน”กับสิ่งแวดล้อม เห็นได้ในนวนิยายของนักประพันธ์ซึ่งมีผลงานในช่วงก่อน ที่ยังสร้างงานต่อเนื่องมาคือกฤษณา อโศกสิน โบทัน ประภัสสร เสวิกุล และนักเขียนใหม่ เช่น อัญชัน

ผลงานที่เน้นลักษณะนิสัย ซึ่งเป็นที่มาของความขัดแย้งอันนำไปสู่พฤติกรรม ทั้งที่ผิดพลาดและที่เป็นปัจจัยในการแก้ไขปัญหา ในระยะพ.ศ. 2520 ถึง พ.ศ. 2529 ที่โดดเด่นคือ **ปูนปิดทอง** (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ.2525) และ **เลื่อมสลับลาย** (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ.2525) ของกฤษณา อโศกสิน **ผู้หญิงคนนั้น** **ชื่อบุญรอด** (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ.2524) และ **ทองเนื้อเก้า** (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ.2529) ของโบตัน และ **เวลาในขวดแก้ว** (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2528) ของประภัสสร เสวิกุล

สามารถตั้งข้อสังเกตได้ว่าระหว่างธรรมชาติของมนุษย์ กับอำนาจของสิ่งแวดล้อม สิ่งใดมีอำนาจเหนือพฤติกรรมของบุคคลมากกว่ากัน กฤษณา อโศกสิน ได้แสดงว่า ตัวละครอาจจะค้นพบทางออกที่น่าชื่นชมได้ ถึงแม้อยู่ในสภาพที่ตกต่ำ และถูกประณาม ดังใน **เลื่อมสลับลาย** ตัวละครเอกฝ่ายหญิงคือพาไล ซึ่งถลำตัวเป็นโสเภณีด้วยการประชดชีวิตตั้งแต่วัยรุ่น ก็ยังถูกคิดและยื่นหยัดกอบกู้ศักดิ์ศรี จนมีความสุขในชีวิตคู่ได้

ในขณะที่ไม่อาจกล่าวว่าคุณคนสามารถแยกตนจากสังคมได้ แต่เนื้อหาเกี่ยวกับสังคม ก็ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้กล่าววว่าวรรณกรรมมีหน้าที่สะท้อนสังคมเท่านั้น ผลงานของนักประพันธ์นวนิยายฉายภาพชีวิตยังแสดงว่า แรงบันดาลใจอาจจะเกี่ยวพันกับประสบการณ์ของบุคคล โดยเฉพาะของผู้แต่ง ดังที่ในประสบการณ์ของกฤษณา อโศกสิน การหย่ากับสามีคนแรกทำให้แทบไม่มีโอกาสได้ใกล้ชิด เลี้ยงดู ให้ความรัก ความอบอุ่นแก่ลูก ๆ ทั้งสี่คนเลย¹ ประสบการณ์ตรงเช่นนี้สร้างความตระหนักว่าตนบกพร่องในฐานะแม่ (“กฤษณา อโศกสิน ราชินีนักเขียน”, 2547ข : 75) นับว่าประสบการณ์เช่นนี้เป็นแรงผลักดันส่วนหนึ่งให้เธอเขียน **ปูนปิดทอง** ซึ่งแสดงความบกพร่องของพ่อแม่ ที่ขาดความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของบุพการี ในนวนิยายเรื่องนี้ ผู้แต่งแสดงให้เห็นว่ามูลเหตุของความบกพร่อง ก็คือ ความหมกมุ่นกับกามารมณ์ ความมีทิฐิ และการขาดความอดทนต่อความบกพร่องของคู่สมรส ความแตกแยกของครอบครัวส่งผลให้ลูกว่าเหว และชดเชยภาวะขาดความรักด้วยการประชดชีวิตด้วยสุรา เพื่อหนีความทุกข์ ดังพฤติกรรมของสกรรจ์ บ้างก็อาศัยการตอบสนองทางกามารมณ์ทดแทนความรักที่ไม่ได้รับ และแก้แค้น ดังที่บาลีกระทำตอนใช้ชีวิตที่ต่างประเทศให้แม่

¹ ดังที่ให้สัมภาษณ์ว่า “...เป็นเพราะดิฉันไปชอบผู้ชายอื่นก็เลยต้องหย่า...ทั้ง ๆ ที่คนเก่าเขาเป็นคนดี... และเขาก็รักดิฉันมาก ตามใจดิฉันมาก” (“กฤษณา อโศกสิน คนสองโลก”, 2528 : 29)

เจ็บใจ หรือการโหมงานหนักให้ลืมนึกถึงพ่อแม่ และเพื่อพิสูจน์ให้เห็นว่าสามารถสร้างฐานะความมั่นคงในชีวิตได้ แม้ปราศจากการเหลียวแลของบุพการี ดังที่สองเมืองยึดถือปฏิบัติ ครั้นเมื่อมีใจต่อกัน ความแตกแยกของครอบครัวก็กลายเป็นปมในใจซึ่งทำให้สองเมืองและบาลีหวาดกลัวการมีชีวิตคู่ ว่าอาจต้องล้มเหลวและสร้างความเจ็บปวดให้ลูก ดังที่ตนเคยเผชิญมาแล้ว แต่การเรียนรู้ซึ่งในความทุกข์ที่ถูกพ่อแม่ทอดทิ้ง ก็ส่งผลในมุขกลับเป็นปฏิปักษ์ของทั้งคู่ ที่หันมาร่วมกันสร้างความรักความอบอุ่นในครอบครัวอย่างทะนุถนอมน้ำใจกัน

ถึงแม้มีทัศนะว่า สภาวะแวดล้อมสามารถกำหนดความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมของบุคคล จนบางคนเห็นว่ามนุษย์เป็นทาสของสิ่งแวดล้อม แต่นวนิยายฉายภาพชีวิตที่กล่าวถึงไปแล้วก็แสดงว่า มนุษย์สามารถสร้างสมคุณสมบัติที่น่าชื่นชมขึ้นได้ด้วยสัจชาติญาณใฝ่ดี ที่กระตุ้นด้วยการเรียนรู้ การผจญต่อความทุกข์ยากหรือปัญหาในชีวิต เป็นการพิสูจน์ศักยภาพของมนุษย์ อันเป็นปรัชญาทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในนวนิยายของโบทัน เช่น ผู้หญิงคนนั้นชื่อบุญรอด และทองเนื้อแก้ว ความรู้จักตนเอง ดูจะเป็นปัจจัยที่สำคัญอันดับต้นๆ ของตัวละครเอกทั้งสองเรื่อง บุญรอดซึ่งเป็นหญิงชนบทยากจน ในยุคฐานทัพอเมริกา ก็ยัง“มีคุณสมบัติภายในที่ลึกซึ้ง” พ่อที่จจะ“เอาตัวรอดจากอันตราย และพาตัวสู่ความสุขได้ด้วยบุญ คือความดีในชาตินี้ ... ความสำเร็จในชีวิตของเธอจึงไม่ต้องพึ่งพารูปโฉมภายนอก” (ดวงมณจิตรจำนงค์, 2536 : 66)

ด้วยพื้นฐานทัศนะที่ให้ความสำคัญต่อกรรมในปัจจุบัน (โบทัน, 2550) ในทองเนื้อแก้ว ของโบทัน วันเฉลิมเป็นตัวละครเอก ซึ่งพัฒนาตนด้วยคุณสมบัติ ที่หล่อหลอมขึ้นจากการกล่อมเกลียดด้วยหลักธรรมในพุทธศาสนา กระทั่งมีปัญหา เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ รู้ซึ่งถึงความหมายและคุณค่าของชีวิต จึงมีความแหลมคมในการมองปัญหา และรู้จักจัดการกับปัญหาอย่างมีสติและวิจารณ์ญาณ

อาจกล่าวได้ว่า “นวนิยายของโบทันมีลักษณะเด่นที่การแก้ปัญหาของคน ที่แม้เกิดมายากจน และขาดความเสมอภาคทางโอกาส ก็สามารถสร้างตนขึ้นด้วยความพากเพียรและเชื่อมั่นในความดี และที่สำคัญความสามารถของตนเอง” (ดวงมณจิตรจำนงค์, 2536 : 66) ทั้งนี้ควรจะได้มีการศึกษาว่า นำเสนอด้วยกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่โน้มน้าว หรือเป็นงานที่เน้นการสั่งสอนนำหน้า

การเน้นภาพชีวิตในช่วงวัยรุ่น อาจจะเอื้อให้ผู้แต่งแสดงปัญหาควบคู่กับความเติบโตทางวุฒิภาวะ และพัฒนาการทางปัญญา ที่บ่มเพาะขึ้นด้วยประสบการณ์ ดังตัวละครเอก ในเวลาในขวดแก้วของประภัสสร เสวิกุล ที่สามารถแก้ไขความอ่อนแอทางจิตใจ และการถอยหนีไปสู่ความหมกมุ่นกับอดีตได้ด้วยการเรียนรู้ชีวิต ผู้แต่งเน้นความสัมพันธ์ของเวลากับการเรียนรู้ชีวิตของตัวละครเอก การผูกพันกับความสุขในวัยเด็กของเขา อาจบ่งบอกได้สองนัยว่า เขาเผชิญกับความทุกข์ที่หนักเกินวัย หรือว่าเขาเปราะบางเกินไป แต่เมื่อตัวละครเอกยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่ไม่พึงปรารถนาได้ และไม่เอาตนเองเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินความถูกต้องของผู้อื่น เขาจึงวางเฉยต่อปัญหาที่รบกวนจิตใจได้ อย่างไรก็ตามการที่ผู้แต่งแสดงความขัดแย้งภายในใจของตัวละครวัยรุ่น ที่เป็นผลกระทบของความขัดแย้งระหว่างพ่อแม่ในครอบครัวที่แตกแยก ก็ได้แฝงความหมายว่าความรัก ความเข้าใจและความอบอุ่นในครอบครัว มีความสำคัญอย่างยิ่ง (วันเพ็ญ พิณอักษร, 2547 : 31-32, 35-36) สอดคล้องกับที่ประภัสสร เสวิกุล (2536 : 37) ให้สัมภาษณ์ว่า “สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่ถูกละเลยมาก เรากำลังห่างเหินมัน ... ผมจึงอยากให้คนอ่านมีความผูกพันกัน พ่ออ่านแล้วคิดถึงลูก ลูกอ่านแล้วคิดถึงพ่อ คิดถึงความรักที่พ่อกับแม่มีให้”

ในระยะปี พ.ศ. 2530 ถึงพ.ศ. 2547 กล่าวได้ว่าสังคมไทยประสบความผันผวนมากขึ้น การต่อสู้แข่งขันทางเศรษฐกิจ บีบบังคับให้บุคคลอาจต้องมองข้ามความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม แต่ก็ยังมีผู้เห็นว่า ปัญหาที่บุคคลต้องประสบ เป็นสิ่งพิสูจน์ความแข็งแกร่งทางจริยธรรม ซึ่งต้องดำรงอยู่ นอกจากความตระหนักถึงความรัก ความผูกพันระหว่างมนุษย์แล้ว ประภัสสร เสวิกุล ยังเน้นว่าการมีความหวังในชีวิต การไม่ยอมจำนนต่อข้อจำกัดภายนอก รวมทั้งการยึดมั่นในความถูกต้อง และคุณธรรม ก็เป็นคุณสมบัติที่จำเป็นด้วย ดังที่ ให้สัมภาษณ์ถึงเยาวชน ซึ่งเขาคำนึงถึงเป็นอย่างยิ่งในการสร้างงานว่า “...ผมมองเด็ก ๆ อยากให้เขารู้สึกว่าไม่สิ้นหวัง” จุดมุ่งหมายของผู้แต่งก็คือสื่อสารกับผู้อ่าน โดยเฉพาะผู้เยาว์

เพื่อบอกให้เขาต่อสู้ไป และไม่ควรรยอมพ่ายแพ้ต่อการถูกกำหนดชะตากรรมโดยบุคคลภายนอก เขาควรจะต้องรู้ว่าตัวเองเป็นอย่างไร เป็นใคร กำลังทำอะไร และต้องมุ่งหวังในทิศทางที่

ถูกต้อง ผมไม่อยากจะคนอ่าน อ่านแล้วรู้สึกสิ้นหวังหรือไม่มีทางไป
อีกแล้ว ผมคิดว่าถ้าสังคมสิ้นหวัง ประเทศก็คงจะสิ้นหวังตามไป
ด้วย ผมสร้างจุดนี้ก็เพื่อให้คนมีความหวัง ให้คิดถึงความต้องการ
คิดถึงคุณธรรม โลกก็จะน่าอยู่ขึ้น (“ประภัสสร เสวิกุล”, 2536 :
36-37)

ไม่ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงซับซ้อนขึ้นเพียงใด การเอาชนะความอ่อนแอ
ในจิตใจได้ ก็ยังเป็นคุณค่าของมนุษย์ที่กฤษฎณา อโศกสิน ตระหนักว่ามีความสำคัญใน
การดำเนินชีวิตท่ามกลางความย่ำแย่ในสังคม ที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลห่างเหินและ
ขาดความจริงใจ ดังใน *ข้ามสีทันดร* (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ.2539) ที่ตัวละครเอก
ฝ่ายชายสามารถอาศัยความเข้มแข็งของจิตใจต่อสู้จนหลุดพ้นจากปัญหาได้อย่างสง่างาม
ด้วยแรงเสริมคือความรักในครอบครัว ผู้แต่งเน้นว่ามูลเหตุสำคัญของการติดยาคือความ
พ่ายแพ้ต่อแรงปรารถนาที่อยากลองรสชาติของความสุขจอมปลอม ความซับซ้อนของ
ภาวะทางจิตใจที่ตัวละครเอกฝ่ายชายต้องเป็นทุกข์กับการเผชิญปัญหาอย่างหนักหน่วง
แสดงออกด้วยความขัดแย้งระหว่างการรู้สำนึกกับความอยากเสพ ความแปลกแยกกับ
ความไม่จริงใจของบุคคลและการโยยหาความรักความเข้าใจจากคนรอบข้าง โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งจากหญิงคนรัก กล่าวได้ว่า การเน้นปัญหาอุปสรรคและความทุกข์ยากที่ตัวละคร
เอกต้องเผชิญ จนกระทั่งสามารถฝ่าฟันข้ามพ้นไปได้ บ่งชี้คุณค่าของมนุษย์ที่ยังดำรงอยู่
ท่ามกลางความสับสนของความเป็นวิฤตทางวัฒนธรรม การที่ผู้แต่งเน้นคุณสมบัติสำคัญ
ประการนี้ มาจากหลักยึดถือที่เรียนรู้ด้วยตนเองด้วย ดังที่ กฤษฎณา อโศกสิน กล่าวว่า
“... ดิฉันเป็นคนสู้ชีวิตและยังคิดด้วยว่า การต่อสู้เป็นคุณสมบัติของมนุษย์ทุกคน
ยึดเป็นหลักอย่างนี้ไว้ตลอดมา” (ไพลิน รุ่งรัตน์, 2546 : 90) จึงเห็นได้ว่าแนวคิดนี้
เป็นพื้นฐานในการเขียน *ข้ามสีทันดร* ในระยะที่ยาเสพติดระบาดตั้งแต่ปี พ.ศ.2537
เป็นต้นมา เพื่อ“เป็นกำลังใจให้คนอดยา แล้วอดได้ เขียนให้เขากลับมาสู่สังคม
คนปกติได้” (ไพลิน รุ่งรัตน์, 2546 : 60)

ความเบี่ยงเบนของพฤติกรรมทางเพศของสตรี จนถึงขั้นน่าละอาย
เป็นประเด็นที่ชวนครุ่นคิด และยังไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมสมัยปัจจุบัน
อย่างเด่นชัด หลังจากเงาพระจันทร์ (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2524) ของโสภาค
สุวรรณ อัญชันได้ตั้งคำถามถึงประเด็นนี้ ในนางเอก (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก
พ.ศ. 2547) ว่าความผิดปกติกินสายตาของสังคม ที่แท้แล้วเป็นลักษณะธรรมชาติ

อย่างหนึ่งของมนุษย์ ใช้หรือไม่ ผู้แต่งแสดงปัญหาชีวิตของตัวละคร ที่เป็นสตรี ผู้มีความเบี่ยงเบนทางเพศ แต่ต้องปกปิดซ่อนเร้นไว้ เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกับบรรทัดฐานของสังคม ซ้ำร้ายการแก้ปัญหาของเธอ ยังนำไปสู่ความทุกข์หนักยิ่งขึ้น นั่นคือการเปิดโอกาสให้ผู้ชาย ไร้คุณธรรมที่เป็นหัวหน้างาน เอารัดเอาเปรียบ

ภาพชีวิตเหล่านี้กระตุ้นให้ใคร่ครวญว่า ปัญหาที่มนุษย์ต้องเผชิญ ย่อมพัวพันกับธรรมชาติของมนุษย์ รวมทั้งค่านิยมในสังคม ที่มนุษย์ร่วมกันสร้าง เพื่อควบคุมพฤติกรรมให้เอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน แต่ก็อาจกลายเป็นปัจจัยของปัญหาได้ด้วย นักประพันธ์นวนิยายฉายภาพชีวิต ในระยะที่มีค่านิยมหลากหลายปะทะกัน ในที่สุดแล้ว ก็หันกลับมาตั้งคำถามต่อคุณค่า และจิตสำนึกของบุคคลที่เราสามารถแสวงหาคำตอบร่วมกัน เพื่อเป็นปัจจัยสำคัญในการคลี่คลายปัญหาอันหนักหน่วง

สิ่งที่น่าสนใจของนวนิยายฉายภาพชีวิตดังกล่าวมาข้างต้น คือ การกระตุ้นให้พินิจแง่มุมที่หลากหลายของชีวิต นักประพันธ์มุ่งแสดงธรรมชาติของมนุษย์ในระดับลึก ทั้งที่เป็นสัญชาตญาณใฝ่ดี และกมลสันดานที่ชั่วร้าย ซึ่งมักจะต้องต่อสู้กันอยู่เสมอ รวมทั้งความเกี่ยวข้องกับสภาวะทางสังคม หรือการปะทะกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะค่านิยม ที่ฝังรากลึกในวัฒนธรรมไทย หรือที่ก่อตัวขึ้นใหม่ การศึกษานวนิยายฉายภาพชีวิต จึง“มีส่วนในการพัฒนาจิตสำนึกขึ้น ... คือจิตสำนึกในความเป็นมนุษย์” อาจกล่าวได้ว่า นวนิยายฉายภาพชีวิตจัด“เป็นวรรณกรรมสร้างสรรค์ ในแง่ที่ทำให้เราเข้าใจความเป็นมนุษย์ของตัวเองได้กระจ่างชัดขึ้น” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2528 : 53, 55) ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาวรรณกรรมประเภทนี้ เพื่อวิเคราะห์ความหมาย และคุณค่าที่แท้ของมนุษย์ในทัศนะของนักเขียน ซึ่งอาจจัดเป็นนักคิด หรือผู้สื่อสารทางความคิดส่วนหนึ่งในสังคมไทย และเพื่อจะได้เข้าใจแง่มุมอันซับซ้อนของชีวิต ซึ่งถือเป็นคุณค่าทางปัญญาที่สื่อสารด้วยพลังทางสุนทรียะของบทประพันธ์

บทประพันธ์ที่เห็นว่าโดดเด่นในแง่การตีความหมายชีวิต นอกจากงานที่กล่าวมาแล้ว ยังมีทางสายที่สาม (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2525) ของกิริติชานา ใบไม้ที่ปลิดปลิว (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2531) ของทมยันตี รูปทอง (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2532) ของกฤษณา อโศกสิน เกิดแต่ตม (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2535) ของโบตั๋น ใต้เงาตะวัน (ตีพิมพ์รวมเล่ม

ครั้งแรก พ.ศ.2542) ของปิยะพร ศักดิ์เกษม เส้นทางที่ว่างเปล่า (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2543) ของภาดา และลับแลลายเมฆ (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2546) ของปิยะพร ศักดิ์เกษม

ในการกำหนดขอบเขตการศึกษา พอจะจำแนกงานฉายภาพชีวิตออกเป็นสองประเภทย่อย คือ กลุ่มที่มีแก่นเรื่องรักร่วมเพศ และกลุ่มที่แสดงพัฒนาการเชิงคุณธรรมของตัวละครควบคู่กับการเผชิญปัญหา ปัญหาของตัวละครในกลุ่มที่สองมาจากข้อจำกัดหลายประการ แต่สามารถแก้ไขได้ลุล่วง ส่วนในกลุ่มแรกปัญหาของผู้มีพฤติกรรมรักร่วมเพศ นับว่าเป็นข้อขัดแย้งที่น่าจะศึกษาเพื่อทำความเข้าใจก่อนที่จะดำเนิน แต่ยังไม่มีความชัดเจนในการแก้ข้อขัดแย้งทางสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเนื้อหาของนวนิยายที่สัมพันธ์กับกลวิธีการแต่งและประเมินคุณค่าบทประพันธ์
2. เพื่อศึกษาทัศนะของผู้แต่งต่อปัญหาของมนุษย์และสังคมและคุณค่าของชีวิตในบริบททางสังคมวัฒนธรรมไทย

ความสำคัญของการวิจัย

การวิเคราะห์เนื้อหา กลวิธีการประพันธ์ และทัศนะผู้แต่งโยงกับปัญหาและคุณค่าของชีวิต จะทำให้เข้าใจความหมายและเข้าถึงคุณค่าของนวนิยายประเภทฉายภาพชีวิตที่ดำรงอยู่ในวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยจะศึกษานวนิยายฉายภาพชีวิต ซึ่งประพันธ์ในช่วงปี พ.ศ. 2519 ถึง พ.ศ. 2547 โดยเลือกผลงานที่เห็นว่าโดดเด่นในแง่การตีความหมายชีวิตของนักประพันธ์ 9 คน ดังนี้

1. นวนิยายที่ประพันธ์ในช่วงปี พ.ศ.2519 ถึงพ.ศ.2529

ประตู่ที่ปิดตาย (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2519) ของกฤษณา อโศกสิน
 เงาพระจันทร์ (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2524) ของโสภาค สุวรรณ
 ผู้หญิงคนนั้นชื่อบุญรอด (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2524) ของโบทัน
 ทางสายที่สาม (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2525) ของกীরดี ชนา
 ปูนปิดทอง (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2525) ของกฤษณา อโศกสิน
 เลื่อมสลับลาย (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2525) ของกฤษณา อโศกสิน
 เวลาในขวดแก้ว (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2528) ของประภัสสร เสวิกุล
 ทองเนื้อเก้า (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2529) ของโบทัน

2. นวนิยายที่ประพันธ์ในช่วงปี พ.ศ.2530 ถึงพ.ศ.2539

ใบไม้ที่ปลิดปลิว (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2531) ของทมยันตี
 รูปทอง (ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2532) ของกฤษณา อโศกสิน
 เกิดแต่ตม (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2535) ของโบทัน
 ข้ามสีหันทดร (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2539) ของกฤษณา อโศกสิน

3. นวนิยายที่ประพันธ์ในช่วงปี พ.ศ.2540 ถึงพ.ศ.2547

ใต้เงาตะวัน (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2542) ของปิยะพร ศักดิ์เกษม
 เส้นทางที่ว่างเปล่า (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2543) ของภาดา
 ลับแลลายเมฆ (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2546) ของปิยะพร ศักดิ์เกษม
 นางเอก (ตีพิมพ์รวมเล่มครั้งแรก พ.ศ. 2547) ของอัญชัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

นวนิยายฉายภาพชีวิต หมายถึง นวนิยายที่สร้างความเข้าใจต่อชีวิต
 ของปัจเจกบุคคลในหลากหลายแง่มุม โดยไม่ปฏิเสธความจริงที่น่าสละอาย ด้วยการ

แสดงธรรมชาติของมนุษย์ในระดับลึก ที่มีทั้งสัญชาตญาณใฝ่ดีและเลวร้าย ซึ่งมักต่อสู้ขัดแย้งกันเสมอ รวมทั้งความเกี่ยวข้องกับสภาวะทางสังคม หรือการปะทะกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะค่านิยมทั้งใหม่และเก่า หรือในบรรทัดฐานที่ฝังรากลึกในวัฒนธรรมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาบทประพันธ์ และบทวิจารณ์งานประพันธ์ในขอบเขตที่กำหนด ศึกษาบริบททางสังคมวัฒนธรรมของการแต่ง วิเคราะห์ตีความบทประพันธ์เชื่อมโยงกับข้อมูลภายนอก วิเคราะห์ทักลวิธีกับการสื่อความหมายและประเมินคุณค่าด้วยระเบียบวิธีทางวรรณคดีวิจารณ์ แล้วเสนอผลการวิเคราะห์พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

Prince of Songkla University
Pattani Campus